

UVAYSIYNING POETIK MAHORATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6570288>**Ismonova Sanobar Yo'ldoshaliyevna***Andijon viloyati Marxamat tumani XTB tasarrufidagi
13- o'rta ta'lim maktabi boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi*

Annotatsiya: maqolada *Uvaysiy lirikasini tadqiq etish orqali uning poetik olami yoritilgan. Shoiraning o'zbek mumtoz adabiyoti rivojidagi o'рни k o'rsatilgan. O'ziga xos uslubi g'azallari tahlili orqali tadqiq etilgan.*

Kalit so'zlar: *mumtoz adabiyot, lirika, janr, g'azal, poetik mahorat, uslub.*

Uvaysiy she'riyati bizga bir qancha qo'lyozma manbalar orqali yetib kelgan. Qo'lyozma manbalar va uning chevarasi shoira Mag'ziy xotirasidan yozib olingan she'rlari asosida uning «Devon» nomlari bilan 1959, 1963 hamda 1983 yillari asarlari nashr etildi. Doston va tarixiy manzumasi hali nashr etilganicha yo'q. Uning hayoti va ijodi haqida Fazliy boshchiligida tuzilgan «Majmuat ush- shuaro»da hech narsa deyilmaydi. Adabiyotshunos olimalardan E'tibor Ibrohimova shoira hayoti va ijodiga bag'ishlangan nomzodlik dissertatsiyasi yoqlagan va 1963 yili risola nashr ettiigan. Uvaysiy hayoti va ijodining turli jihatlar haqidagi fikrlar A.Qayumovning «Qo'qon adabiy muhiti», To'xtasin Jalolovning «O'zbek shoiralari», V.Abdullayevning «O'zbek adabiyoti tarixi», Ibrohim Haqqulovning «She'riyat — ruhiy munosabat» kitoblarida, chiston, muammo va muvashshahlari esa, R.Orzibekovning «O'zbek she'riyatida sirli-sinkretik janrlar va shakllar» asarlarida berilgan. Qayd etmoq lozimki, hozirgacha ham Uvaysiyning shaxsi, qismatiga doir fikrlarda chalkashliklar, taxminlar uchrab turibdi. Shulami hisobga olgan holda, biz Uvaysiyning adabiy asarlari ustida ko'proq fikr yuritishimiz lozim bo'ladi.

Nodira, Mahzuna va Dilshod ijodidagi kabi, o'zbeku tojik ayollari shaxsiyati va ma'naviy olamining mumtoz timsoli Uvaysiy she'riyatining ham asosiy mazmunini tashkil etadi. Uvaysiy she'riyatining mavzu doirasi keng. Uning devonidagi she'rlarida ishq- muhabbat, yoru diyor, visol va hijron, ona va farzand, dunyo va ilohiyot haqidagi rang-barang mavzular talqin etiladi. Uning ko'p she'rlarida asosiy lirik qahramon muhabbat o'tida o'rtangan ayol sifatida namoyon bo'ladi. Bunday she'rlarda qo'llangan tasviriy vositalar ham ayol kishining ishqdagi ahvol-ruhiyasini ifodalashga qaratiladi. Mana bu g'azalda oshiqlargagina emas, balki ayollargagina xos muhabbat tug'yonlari tasviri bor. Zero, ma'shuqaning boshiga dastor chekmagan holatdagi tasviri ayollaiga xos izhori ishqdan dalolat beradi. Bunda so'zlovchi, ishq dardini izhor qiluvchi ayol zotidir. Uning tilidan oshiq portreti, husnu malohati va siymosi chiziladi:

Bosh tasadduq boshing uzra chirmag'an dastoringa,

Jon tasadduq so‘zlagan shahdu shakar guftoringa.

Ko'z tasadduqdir sening xurshedtal'at husnunga,

Qaddi dolim ham tasadduq chun alif raftoringa...

Shoira g‘azallarida insoniy muhabbat, sadoqat va vafodorlik g‘oyalariga hamohang inson qadrini, Olloh bergan umming qadriga yetib iloji boricha yaxshi hayot kechirish, hayot ne‘matlaridan bahramand bo‘lish tuyg‘ularini ulug‘lash muhim o‘rin tutadi. Bunday she‘rlardagi inson hayot oshig‘i, orzu-umidlar jarchisi sifatida ko‘rinadi:

Dunyoni bu kun dar ila davroni g‘animat,

Ayvoni jahon bog‘u gulistoni g‘animat.

Umringni bahorida muhabbatni sug‘orgil,

Ko'z mardumining giryayi boroni g‘animat.

Shunday hayotiy, majoziy ishq tuyg‘ulari tasviri bilan birga, uning ko‘p g‘azal, muhammas va tarjebandlarida ilohiy muhabbat tasviriga, tasawufiy ramzu timsollarga keng o‘rin beriladi. Quyidagi baytda shoira ilohiy ishq inson dili va qismatiga azaldan bitilganligini aytadi. “May” so‘zini Olloh muhabbati timsoli, «sirri may»ni ilohiy ishq sirlari ma‘nolarida talqin etadi.

Azal kunda asar etgandi sirri may qulog‘imga,

Bugun, vah, dil bulog‘i jo‘sh urmoqlikda toshibdur...

Yoki:

Fanog'a gar qadam qo‘ysang, tavakkul po‘tasi birla,

Bo'lur o‘zlik bilan jang, Vaysiy belni bog'lag'il bozud.

Biroq shoiraning ijtimoiy qarashlari, sof niyatlari, orzu- armonlari bilan zamon hamda jamiyat o‘rtasida katta ziddiyat, nomuvofiqlik bor edi. Shuning uchun shoira she‘rlarida lirik qahramon zamonadan alam ko‘rgan, ma‘nan ezilgan, kulfat chekkan kishi sifatida ham ko‘rinadi. Bunday she‘rlarda ijtimoiy adolatsizlikka qarshi norozilik ohanglari bo‘rtib turadi. «Uvaysiymen», «Ko‘ngul dog‘o‘ldi, dog‘o‘ldi» g‘azallarida shoira qatorida g‘arib fuqaroning dardu hasratlari ham ifodalangan:

Mehnatu alamlarga muhtalo Uvaysiymen,

Qayda dard eli bo‘lsa, oshino Uvaysiymen...

Uvaysiyning dunyoviy, diniy-ilohiy qarashlari uning musammatlarida ham o‘z ifodasini topgan. U mustaqil muxammaslar bilan birga, Alisher Navoiyning «G‘araz», «Hanuz» radifli ishqiy- tasawufiy g‘azallariga tazmin muxammaslar bog‘lagan. Uvaysiyning:

Shona ursam g‘ayr zulfig‘a choqilsun ko‘zlarim,

Qaysi bir mashshota ham zulfig parishon aylasa —

baytini o'qisangiz, Navoiyning:

O‘zgalar husnun tamosho aylasam, chiqsun ko‘zum,

O‘zga bir ko‘z hamki, husnungni tamosho aylasa—

bayti yodingizga keladi.

O'zbek she'riyatida barcha misralari qofiyalangan (aa, aa, aa...) g'azallar ham ijod qilingan. Uning ilk go'zal namunasi Alisher Navoiy qalamiga mansubdir. Navoiyning:

Qoshi yosinmu deyin, ko 'zi qarosittmu deyin,
Ko'ngluma har binning dardu balosinmu deyin...

bayti bilan boshlanuvchi g'azali misrama-misra, baytma-bayt «qahrinmu», «zahrinmu», «safosinmu», «dardinmu», «nabaidinmu», «davosinmu», «dominmu», «kalominmu», «adosinmu», «holinmu», «niholinmu», «qabosinmu», «ranjinmu», «shikanjinmu», «jafosinmu» tarzida davom yetib, g'azal maqtasi

Ey Navoiy, dema qoshu ko 'zining vasfini et,
Qoshi yosinmu deyin, ko 'zi qarosinmu deyin

qoplama bayti bilan tugallanadi. Ko'rinadiki, baytlar oralig'ida ham ichki qofiya va radiflar keladi. Bunday qofiya va radiflarni she'rshunoslar musalsal—zanjirli qofiya va radif san'ati deb ham ataydilar. Navoiy boshlagan bu an'anani Uvaysiy davom ettiidi. Uning quyidagi g'azalining barcha misralari qofiyalidir:

Dedi bir kun menga ul mahvashim: ey sho'xi beparvo,
Men aydim: «Sen dema, men dey, ki solding boshima savdo.

Bu o'rinda ta'kidlangan va misralar oxirida kelgan hamma so'zlar qofiyalidir.

Xulosa qilib aytganda, Uvaysiy lirikasi o'ziga xos poetik mazmun va poetik obrazlarga boy bo'lib, shoir she'riyatining g'oyaviy-badiiy hamda estetik xususiyatlari g'azallari badiiyatida ayniqsa bo'rtib turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Oripova, G. (2019). UZBEK POETRY AND THE WORLD LITERATURE IN THE YEARS OF INDEPENDENCE. Scientific Journal of Polonia University, 32(1), 116-120.

2. Oripova Gulnoza Murodilovna. (2019). THE PECULIARITIES OF VAZN METER IN UZBEK POETRY OF THE INDEPENDENCE PERIOD. International Journal of Anglisticum. Literature, Linguistics and Interdisciplinary Studies. Volume: 8 /Issue:2/. – Macedonia, 2019. –P.33-39.

3. Murodilovna, O. G. (2020). Melody and musicality in Lyrics. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(11), 656-664.

4. Oripova G. M., Tolibova M. T. Q. Composition Of Modern Uzbek Stories //The American Journal of Social Science and Education Innovations. – 2021. – T. 3. – №. 03. – C. 245-249.

5. Oripova, G. (2020, December). RHYTHM AND MYTHING IN LYRICAL GENRE. In Конференции.

6. Oripova, G. (2019) "Traditions of folk ballads and distinctiveness of uzbek poetry of independence period," Scientific journal of the Fergana State University: Vol. 2 , Article 12.

7. Oripova, G. M. (2021). Genesis And Essence Of Genre Concept. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(12), 90-94.
8. Sabirdinov, A. (2019). Sketches to the novel "Night and day" by Chulpan. Scientific journal of the Fergana State University, 1(6), 119-120.
9. Sabirdinov, A. G. (2021). Interpretation of Characters in Utkir Hoshimov's Story "Yanga". International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding, 8(6), 196-200.
10. Sabirdinov, A. (2020, December). ASKAR KASIMOV IN THE UZBEK POETRY OF THE XX CENTURY THE ROLE AND IMPORTANCE OF CREATION. In Конференции.
11. Sabirdinov, A. G. (2021). Interpretation of the banned period in the stories of Naim Karimov. Asian Journal of Multidimensional Research, 10(11), 4-91.
12. Сабирдинов, А. Г. (1993). Слово и образ в поэзии Айбека.
13. kizi Yunusaliyeva, G. A. (2021). CHARACTER CREATION ABILITY OF ERKIN A'ZAM.
14. Oybek Barziyev. (2021) Traditional Poetic Series Related to Detail Motivating to Enlignment. International Journal on Integrated Education. 4(12).
15. Barziev, O. (2021). LYRICAL INTERPRETATION OF "I" IN THE POETRY OF ANBAR OTIN, DILSHODI BARNO AND SAMAR BONU. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758), 2(06), 61-66.
16. Barziyev Oybek. THE DESCRIPTION OF NATIONALITY IN UZBEK POETRY IN THE PERIOD OF LATE XIXthCENTURIES AND EARLY XXth CENTURIES. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2021, P. - 3314-321.
17. Abdullaeva G. V. The Issue Of Lyric Heroism In Children's Poetry.. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR). - Peer Reviewed journal Volume: 7 1 Issue: 5 | May 2021| | Journal DOI: 10.36713/epra2013 | | SJIF Impact Factor 2021: 8.047 | | ISI Value: 1.188. ISSN (Online): 2455-3662. B.561
18. Abdullayeva, G.V (2021). Methodological research in the work c f Abdurahan Akbar. Конференции,1(2).<https://doi.org/10.47100/vli2.204>.
<https://doi.org/10.47100/vli2.204> 8.11.2021